

V. Krėvės Raštai VIII

VIII tomas atrodo ne tik *Likimo kelių* antroji dalis, bet ir *Šarūno*, ir *Skirgailos* tęsinys: visi trys vienas paskui kitą nuosekliai atvaizduoja svarbiausius Lietuvos istorijos etapus. *Šarūnas* — priešistoriškoji, pagoniškoji Lietuva; *Skirgaila* — Lietuvos viduramžiai, tas svarbusis momentas, kada tauta keitė religiją; pagaliau *Likimo keliais* — naujoji ir naujausioji Lietuva: tautos merdėjimas ir atgijimas. *Likimo keliais* tai lyg ir trečioji dalis didžiulės trilogijos.

Misterija nėra tik paprastas istorijos įvykių atvaizdavimas. Šalia realaus istorijos aktų pagrindo čia susekamos ir tos aukštesnės galios, kurios nepareina nuo žmogaus, o vis dėlto prideda savo pirštą prie tų faktų raidos. Tokiu būdu istorijos įvykiai įprasminami aukštesne idėja.

Kuriuos tautos dvasinės evoliucijos faktus ir kurias idėjas autorius kelia *Likimo keliuose*? — Konstatuoja, kad lietuvių tauta neteko laisvės ir klajojo, pati nesuprasdama, kuo jai būti. Jos susipratimas ir kilimas prasideda iš liaudies. Bundančią sąmonę stengias nuslopinti kaimynai, ypačiai lenkai, paskum lenkomanai. Kada, baudžiamą panaikinus, tauta kiek atsipalaiduoja nuo ekonominės lenkomanų priklausomybės, ji jau pakliuvus į politinį rusų jungą. Bet

nemažesnė kliūtis susiprasti yra pačių lietuvių tarpusavio vaidai. Kada dar tik svajojama apie tautos laisvę, jau kiekvienas lenda su savo planais, kokis turės būti tautos rūmas. Nuomonių nedarnumas sukliudo patį darbą. — Tai realus ir tikras mūsų tautos atgimimo faktas, kurį jau buvo pastebėjęs ir V. Kudirka savo *Tėvynės varpuose*, ir Maironis *Jau-nojoje Lietuvoje*, ir Vydūnas *Prabočių šešėliuos*, ir apskritai visi platesnio horizonto tautos darbininkai — Čia dar ne galas. Kada karas ir revoliucija padėjo nusikratyti svetimųjų jungu, tauta neteko ir pirmąsio idealizmo, entuziazmo. Jų vietoj atsirado visuotinis savinaudiškumas, visuotinis egoizmas.

Šiuos plikuosius istorijos faktus misterija aiškina gilesne priežastimi. Nei tautos sunykimas nei atgijimas nėra aklas nuotykis, nėra nei aklo likimo padaras. Ne antikiškas fatumas, kuris nieko bendra neturi su žmogaus intencijomis, atgaivino mums tautą, bet galios, kurios glūdi pačioj tautoj. Tai dalykai, kurie sudaro tautos esmę: kalba, papročiai, teritorija. Jie suformuoja žmogaus ir tautos dvasios struktūrą; jie priverčia žmogų būti lietuviu ne lenku, rusu, ne vokiečiu; jie palaiko kontinualumo ryšį tarp praeities ir ateities. — Dėl to misterijos tautinės sąmonės žadintojai nuolatos ragina nepamiršti tėvų kalbos. Višvilis atstumia lenkomanus kunigus, kurie neva dėl tikėjimo ragina žmones išsižadėti pagoniškosios kalbos ir papročių. Tautos sąmonę palaiko kaip tik senio Ragailio senoviškos dainos ir padavimų garsai. O tie, kurie išsižadėjo tautos, prikėlė ir Milžiną — Dainą prie sienos. Kai Daina buvo paleista vėl į žmones, susipratėlių būrys auga. Neužmirškite senovės dainos — sako Milžinas. Mat daina palaiko ryšį tarp praeities ir dabarties ir kelia entuziazmą ateičiai kurti.

Nemenkesnis tautos atgijimo faktorius yra pati teritorija, gamta. Klimatinės sąlygos paskatina žmogų taip, o ne kitaip jausti ir elgtis. Dėl to ir visas misterijos veiksmas eina

daugiausia ne žmonių aplinkumoj, o primityvioj, glūdžioj gamtoj, nes „... ten mūsų praeities paslaptys gyvena, ten ištekiniai medžiai, ten augalotos pušys, plačiašakės eglės, dieną ir naktį besiūbuodamos, pasakoja apie praslinkusius laikus, didžius, garbingus, apie gyvenusius didvyrius... Iš tų pasakų mes kuriam didingą ateities dainą...“ O atsiminkime I dalies gamtos gaivalą, kuris sukritusiam prie upelio Višviliui įčiulba, įkukuoja, įlakštuoja, įčiurlena... tautinio savitumo pajautimą.

Štai šie dalykai padeda tautai atgyti. Kai juos tauta buvo pamiršus, ji sunyko, ji klaidžiojo. Štai dėl ko Višviliui neužtenka vienos religijos, nepakeliui jam su socializmu.

Realųjį pagrindą ir idėjinį prasmingumą misterija išreiškia vaizdais, simboliais, alegorijomis. Čia Krėvė ypačiai vaizdingas. Net skliausteliuose autoriaus pastabos apie veiksmo foną ar patį veiksmo būdą labai detalizuotos. Stabtelkim bent ties vienu pavykslu — kaip išreikštas dainos galingumas tautai. — Bernai įžengia į kapinyną, kuriame palaidota tautos praeitis. Iš kapų sukykla debesys vėlių, kurios reikalauja teisybės ir keršto. Per griuvėsius įžengia bernai į rūmus, kur tik pelėdos ūbauja, šikšnosparniai plasnoja. Suranda geležines duris, kurių šovynė atšoka, tik pratarus užburtąjį žodį: tėvynės meilė. Už durų senoviški ginklai, padargai; prie sienos prirakintas Milžinas, „užburta senovės daina, aidas senovės gadynės“. Nukrinta pančiai, kada Ragailis paliečia Milžino kankles. O kai pats milžinas kankles paėmė į rankas, stojos stebuklai. Autorius pastabose taip aprašinėja: „Vos palietė pirštais, sudejavo styga, iš pradžių tyliai raudėjo. Juo toliau, juo stipriau, galingiau... Išnyko pilies griuvėsiai, klausytojų akims atsivėrė plati šalis, nuo padangių krašto iki kraštui, suliepsnojo dangus aušra, kuri augo plėtėsi, kol gaisu apsiautė visas padanges. Atbudo žemė, atsivėrė kapai, kur nuo amžių karžygiai miegojo...“ (245 p.). Simboliškosios ar alegoriškosios prasmės čia neieškosim. Tai gražiai atliko V.

Bičiūnas prie misterijos pridėtame priede. Mums svarbu tik konstatuoti, kad fono vaizdai yra dvejoji: bendriniai (apskritai miškas, pelkės, kalnas...) ir lokalinio kolorito (Liškiava). Bet bendriniai, ir lokalinio pobūdžio vaizdai yra prisisunkę simboliškosios prasmės.

Realistinio ir simbolinio elementų jungimo jausti ir misterijos asmenyse. Ryškiausias tokio junginio pavyzdys — pats Vincas Višvilis. Jis simbolis visos tautos, pasakytum, jautriosios tautos dalies, tautos sąžinės, kuri nedovanoja mažiausio apsileidimo, kuri su gyvenimu nedaro jokių kompromisų. Jis alegorija, kai girdim apie jį tariant: „Žinok, tu nežūsi niekuomet, kaip negali žūti tautos siela...“ (298). Bet kartu ir koks jis realistiškas, beganydamas gyvulius su Maryte, koks jis apskritai žmogiškas ir paskum beieškodamas Karaliaus Žvaigždikio: jis ir pesimistas, skeptikas, ir entuziastas aktyvistas, jis žavis ir nusivilia savo idealais, jis kitus skatina ir pats turi būti skatinamas, jis pyksta, tyčiojas, koliojas ir vėl dirba — su visais žmoniškais silpnumais ir stiprybėmis. Tai dažniau pasitaikęs jausmo, emocijų, ne proto žmogus. Lygiai realistiškai dzūkiškai pirmosios dalies seniai Višviliai, bet kartu ir simboliai. Kiti — Žvaigždikis, Panikė, Sargas, Vienuolis, Raudonasis Riteris — grynios alegorijos. Visai savotiški yra Dėdės, Stabukai, Tautos vadai, Alterego... Tai ne atstovai tam tikrų ydų, bet tiesiog gyvieji mūsų laikų žmonės. Kas pažįsta mūsų visuomenės gyvenimą, lengvai juos iššifruoja. Čia ir nuotaika jau visai kitokia. Jei pirma tauta iškrypdavo iš tikrojo kelio, tai autorius lydėdavo su pasigailėjimu, su užuojautos nuotaika paklydėliams. O dabartinis tautos sunykimas net užuojautos nebevertas. Autorius juokias iš jų, kolioja aštriausiais žodžiais, kaip žmones, iš kurių nieko dora nebeišeis: supuvęs ne tik kevalas, bet ir branduolys.

Objektyviai žiūrint, tauta nėra jau taip sunykus, kaip atrodo Višviliui. Ne visi juk dar aukso kiaulės, ne visiems tik migis ir édalas rūpi. Tačiau tas skaudus paveikslas, atitolstąs

nuo tikrovės, psichologiškai pateisinamas. Kol tauta nebuvo atgijus, jos darbininkams prieš akis buvo gražiausios perspektyvos, bet kai gavo nepriklausomybę, viltys, pasirodo, negalėjo būti realizuotos. Ir tas skirtumas tarp svajonių ir realybės sukėlė karčią nusivylimo ir paniekos nuotaiką, kad „šiandien imu aš gailėtis net tosios verguvės, kurią nū - ryt palaidosime jau, nes viltis šviesios ateities ji gaivino“. Ir traukias atatupstas nuo realybės į svajones: „Aš noriu namo, dausosna aš noriu. Ten nesikeičia dienos, nesikeičia žmonės. Ten gyvena visi, kaip kad senovėj gyveno... Ten, į protėvių šalį aš noriu“ (277).

Nuotaika labai charakteringa mūsų tautos istorijai. Juk ir Maironis iš entuziazmo pereina į rudenio nuotaiką, kada prasideda realus tautos gyvenimas. Tai tragedija mūsų aušrininkų, varpininkų, apžvalgininkų, kuriems lemta buvo idealais pagyventi ir realybe pasigirti.

Misterijos konstrukcija kiek painesnė nei, sakysime, Šarūno. Panašiai kaip Šarūne, veiksmas prasideda naujausiais laikais (prieš Didįjį karą). Paskum leidžiasi į tolimą praeitį — iki pirmųjų lietuvių tautos santykių su lenkais ir kitais kaimynais. Toliau chronologiška tvarka pamažu artėja į mūsų laikus. Kryžkeliuose staiga peršoka į ateitį, į nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. Paskum vėl leidžiasi atgal į praeitį ir nuo baudžiavos panaikinimo pamažu kyla į viršų, ligi ištinka audra — karas ir išsivaduoja karalius Žvaigždikis. Vienas tas pažvelgimas į ateitį išsiveržia iš tiesaus kilimo į viršų.

Kadangi misterija paremta daugiau vaizdais, tai fabula nekomplikuota. Norint statyti scenoj, be abejo, tektų daryti daug kupiūrų.

Prie VIII tomo yra pridėti V. Bičiūno *Likimo kelių* komentarai. Komentuojama ta tvarka, kaip eina misterijos vaizdai, vienas po kito. Komentarai suskirstyti šiomis dalimis: veikalo kilmė ir turinys; asmens, simboliai, idealai; for-

mos, metmens, pašaipos žymės; Višvilio idealai, satyros pradai. Plačiausiai ir, berods, įdomiausiai komentuojama simbolika. Tų pastabų viso yra 88 pusl.

V. Krėvės raštai. VIII tomas. *Likimo keliais.* Misterija. II dalis. Kaunas, 1929 m. 320 p. Priedas — V. Bičiūno tos misterijos pastabos ir komentarai. Abiejų knygų kaina 8 lt. Išleido Sakalo bendrovė.